

ВОКАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО УКРАЇНИ

Грищенко Ігор Дмитрович

викладач

Житомирський державний університет

ім. Івана Франка

м. Житомир, Україна

Вступ. Одним з важливих елементів сучасної культури є вокальне мистецтво (або спів) – багатовимірний історичний та національний, художній та соціальний феномен, особливості якого спостерігаються на рівні сприйняття, функціонування, побутування, а також тематики, жанру, формоутворення, музично-виражальних засобів. Вокальне мистецтво є особливим явищем, емоційним і потужним у своєму впливі на індивідуальну свідомість. А історія українського вокального мистецтва – це, по суті, історія українців.

Мета роботи – відтворити історію української вокальної школи, здійснити огляд процесів її формування та розвитку.

Матеріали та методи. Матеріалами дослідження стали праці вітчизняних істориків, мистецтвознавців та культурологів, статті у фахових наукових виданнях, інформаційні бази мереж Інтернет. Методологія дослідження включала конкретно-пошуковий, хронологічний, історичний, аналітичний, системний та описовий методи.

Результати та обговорення. Український народ надзвичайно музикальний. Поезія, музика, пісня постійно супроводжують його в житті. У часи Київської Русі талановитих народних виконавців (співців, танцюристів, музикантів) називали «блязнями». Вони були неодмінними учасниками народних свят, розваг, запрошували їх і до княжих дворів [4, т. 1, с. 211].

Славетним давньоруським співцем-гусярем другої пол. XI – поч. XII ст. був Боян, який згадується у «Слові о полку Ігоревім». Таких співців, як Боян, називали співцями-рапсодами (ще – гусяри або гудці). Вони були в складі дружин князів й оспівували їх славні походи. Галицько-Волинський літопис

сповіщає про співців-рапсодів Митуса, Ора [4, т. 1, с. 212].

Якщо звернутися до церковної пісні, то слід згадати, що хрещення Київської Русі відбулося у 988-989 рр. За свідченням літописців, князь Володимир привіз у Київ із Корсуня, «граду гречеська», митрополита, єпископів, священиків і «доместиків», тобто учителів і регентів церковного співу, які були слов'янського походження (грецьке «доместикус» – учитель, керівник хору). Привезені з Греції священнослужителі організували перші церковні співочі школи. Навчання співу велось «по слуху». Княгиня Анна, дружина Володимира, утримувала свій хор із грецьких співаків. Упродовж X-XVII ст. церква стала центром, де відточувався музичний професіоналізм [5, с. 29].

У середині XV ст. виникає героїчний епос – думи. В них яскраво й правдиво відображено боротьбу українського народу проти іноземних загарбників та поневолювачів: турецьких і татарських грабіжників, ненависної польської шляхти, суворий осуд соціальної та національної несправедливості. Пісні та думи завжди були в репертуарі кобзарів, лірників, бандуристів. Окремі джерела свідчать, що у XVI ст. українські народні думи, їх творці та виконавці користувалися великою популярністю і в Україні, і в Польщі. Кобза вважалася тоді найкращим інструментом, під акомпанемент якого виконувалися думи [4, т. 1., с. 214].

За часів Запорізької Січі (заснування Січі припадає на першу половину XVI століття) козацтво жило бурхливим життям, насиченим героїкою, подвигами. Запорозькі кобзарі (і козаки) створили багато героїко-патріотичних дум та історичних пісень, присвячених героїчній боротьбі українського народу проти іноземних завойовників. («Втеча трьох братів з Азова», «Маруся Богуславка», «Самійло Кішка...»). Кобза, а потім бандура, у козаків були у великій пошані. Сам гетьман України Богдан Хмельницький захоплювався грою на бандурі, співом. Кобзарі йшли від села до села, від міста до міста й виконували своє патріотичне завдання – піднімали народ на боротьбу [2, с. 43].

Значну роль у розвитку вокального мистецтва України відіграла Києво

Могиллянська академія. Хоровий спів як обов'язковий навчальний предмет у Академії був відсутній, проте істориками документально доведено, що хоровий спів студіювався студентами практичним шляхом [3, с. 323].

Вагомий вплив на розвиток професійного вокалу в Україні у XVII ст. здійснила творчість відомого композитора, співака, хорового диригента Артема Веделя. Він розвинув традиції української хорової культури. Наразі відомими є майже 30 хорових концертів композитора, серед них – «Доколе, господи...», а також частини з «Літургії», «Всенощна», «Покаянне тріо». Музику А. Веделя відзначала виразність мелодики, а найбільш вражаючими є його експресивні тенорові соло – драматичні декламації імпровізаційного характеру, близькі до українських дум [7, с. 301].

У свою чергу, Максим Березовський узагальнив досягнення вітчизняного та західноєвропейського вокального мистецтва у хорових духовних композиціях. Твори музиканта вирізняються високою емоційністю, вишуканістю й художньою досконалістю («Причасні вірші», «Літургія»). Одним із найвидатніших досягнень композитора є драматично-трагедійний концерт «Не отвержи мене во время старости», у якому поєднано хорове та ансамблеве виконання [7, с. 302].

Вершиною вокального мистецтва XVII ст. можна назвати і хорові твори Дмитра Бортнянського, спадок якого складає понад 100 хорових творів ліричних, святково-урочистих, скорботно-елегійних та ін. Серед них – дві літургії, хорові концерти для одного та двох хорів (чотириголосні та восьмиголосні). У цих творах і поєдналися традиції східнослов'янської релігійної музики і народної пісенності з високим професіоналізмом самого Д. Бортнянського [1, с. 76].

Перша половина XVII ст. – це час появи в Україні шкільного театру і театральних вистав. Основний жанр шкільного театру – трагікомедія – п'єса із серйозним змістом, сюжет якої мусив підійматися над буденним життям, а мова відзначалася високим стилем. Поширеними в українському театрі були й інтермедії – невеликі комічні сценки з народного життя, а у вертепних

постановках завжди брали участь хори та інструментальні ансамблі [6, с. 82].

Відомим центром вокального мистецтва та музичної освіти того часу була Глухівська співацька школа, створена у 1783 році. У школі учні навчалися грі на музичних інструментах (скрипка, гуслі, бандура), викладалася нотна грамота, хоровий спів. Найкращі співаки після навчання відсилалися до Придворної співацької капели у Санкт-Петербурзі. З діяльністю Глухівської музичної школи пов'язані імена Гаврила Головні, Дмитра Бортнянського, Максима Березовського, Марка Полторацького. Школа сформувала справді професійні засади української музично-вокальної освіти і сприяла її подальшому розвитку [8, с. 212].

Міцну основу вокально-професійної освіти та виховання в Україні було закладено у ХІХ столітті. Основні культурно-мистецькі центри того часу музичні товариства, філармонії, освітні заклади. Консерваторії своєю діяльністю впливали не лише на організацію уніфікованої системи професійної музичної та вокальної освіти, а й на загальний рівень розвитку культури того чи іншого регіону [7, с. 213].

Найвідомішими українськими співаками ХVІІІ-ХІХ ст. стали Семен Гулак-Артемівський, Олександр Мишуга, Соломія Крушельницька, Модест Менцинський. Їх обдарованість – рідкісне явище у світі культури. Володіючи голосом виняткової сили, краси, широкого діапазону, кожен з них був ще й прекрасним актором. Джерела їх досягнень – талант, освіченість, висока загальна культура, невтомна праця.

Миколу Лисенка, по праву можна назвати основоположником української музичної класики, а прекрасними виконавцями вокальних партій в його операх у різні часи були Марія Заньковецька, Марко Кропивницький, Микола Садовський (Тобілевич), Панас Саксаганський (Тобілевич), Марія Садовська Барілотті, Платон Цесевич, Михайло Донець, Іван Паторжинський, Олексій Кривченя, Михайло Роменський, Олена Петляш, Семен Бутовський, Дмитро Гнатюк, Лілія Лобанова, Лариса Руденко, Єлизавета Чавдар, Марія Литвиненко-Вольгемут, Юрій Кипоренко-Доманський, Михайло Гришко,

Микола Частій та багато інших [7, с. 386].

Висновки. Українське вокальне мистецтво пройшло довгий і складний шлях від ранніх, початкових форм, до оформлення його в другій половині XIX ст. як провідного жанру музичної культури. Джерела українського вокального мистецтва – у музичному, поетичному, драматичному мистецтві українського народу, джерела національної вокальної школи – у народному та церковному співі. Упродовж багатьох століть українське вокальне мистецтво розвивалося, було нагромаджено значний творчий вокальний доробок та виховано плеяду талановитих співаків та композиторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонюк В. Г. Українська вокальна школа: етнокультурологічний аспект. Монографія. Київ: Українська ідея, 2001. 144 с.
2. Іваницький А. Український музичний фольклор: підручник. 4-те вид., допов. Вінниця: Нова книга, 2008. 320 с.
3. Історія української культури / За загал. ред. І. Крип'якевича. 4-те вид., стереотип. Київ: Либідь, 2002. 656 с.
4. Історія української музики в 6-ти томах / За ред. М. М. Гордійчук та ін. Т.1. Київ: Наукова думка, 1989 р. С. 210-215.
5. Кияновська Л. О. Українська музична культура. 2-ге вид. Київ: ДМЦНЗКМ, 2009. 178 с.
6. Корній Л. Історія української музики. Ч.1 (від найдавніших часів до I пол. XVIII ст. Київ-Харків-Нью-Йорк: Вид-во М. П. Коць, 1996. 315 с.
7. Лекції з історії світової та вітчизняної культури: навчальний посібник / За ред. проф. А. Яртися та проф. В. Мельника. 3-тє вид., перероб. Львів: Світ , 2012. 597 с.
8. Матвієнко С. І. Розвиток музично-педагогічних ідей в освітніх закладах України (до XX ст.). *Вісник Київського міжнародного університету*. Серія: педагогічні науки. 2012. № 8. С. 210-224.